

КАСАЦІЙНІ ФІЛЬТРИ: ОСКАРЖИТИ НЕ МОЖНА ВІДМОВИТИ

Олексій Степаненко

Радник EQUITY

Дмитро Тиліпський

Радник EQUITY

У продовження «чергової» спроби реформування системи судуострою України, яка продовжується з 2014 року, був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного про-

цесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» № 460-ІХ від 15 січня 2020 року (надалі – Закон).

Ціллю вказаного Закону, за твердженнями законодавця, є протидія зловживанню процесуальними правами учасниками судового провадження, а також розвантаження Верховного Суду як суду права шляхом обмеження права на касаційне оскарження, яке здійснюється методом запровадження спеціальних касаційних фільтрів.

Необхідність зменшення кількості справ, які розглядає Верховний Суд, є продовженням логіки законодавця щодо необхідності скорочення складу Верховного Суду до 100 суддів, яка була виражена в Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування».

Законом встановлюється можливість оскаржити в касаційному порядку рішення суду апеляційної інстанції виключно у наступних випадках: 1) застосування норми права без урахування правового висновку Верховного Суду щодо застосування норми у подібних правовідносинах; 2) обґрунтування необхідності відступлення від існуючого правового висновку Верховного Суду щодо застосування норми права у подібних правовідносинах та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні; 3) якщо відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах; 4)

наявності грубих порушень норм процесуального права.

Запровадження вказаних касаційних фільтрів призведе до обмеження та звуження права на касаційне оскарження, гарантоване Конституцією України. Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що право на касаційний перегляд рішення є однією з конституційних гарантій реалізації інших прав і свобод, захисту їх від порушень і протиправних посягань, у тому числі від помилкових і неправосудних судових рішень (рішення КСУ від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015).

Обмеження прав і свобод людини і громадянина є допустимим виключно за умови, що таке обмеження є домірним (пропорційним), суспільно необхідним (рішення КСУ від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009), має переслідувати легітимну мету та бути обґрунтованим.

На нашу думку, запровадження таких обмежень на доступ до суду касаційної інстанції не призведе до підвищення якості правосуддя та забезпечення єдності судової практики. Згідно з офіційними даними результатів здійснення правосуддя Верховним Судом у I півріччі 2019 року відсоток скасованих або змінених судових рішень судів нижчої інстанції становить: КАС ВС – 40%, КГС ВС – 26%, КЦС ВС – 34,5%, ККС ВС – 48,6%.

Таким чином, якість прийнятих рішень судами нижчих інстанцій не відповідає високому рівню, що свідчить про хибність обмеження права громадян на доступ до суду касаційної інстанції.

Крім цього, постає питання запровадження централізованої систематизації правових висновків Верховного Суду, оскільки лише за

2019 рік, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень, Верховний Суд прийняв понад 50 тисяч рішень. Якісний пошук та аналіз правових висновків Верховного Суду є ускладненим завданням для правників, не кажучи про громадян, які не мають юридичної освіти. Узагальнення правових позицій на рівні дайджестів Верховного Суду та публікацій у мережі Інтернет не в змозі повноцінно вирішити вказану проблематику.

Така систематизація або створення зручного механізму пошуку правових висновків Верховного Суду є необхідною як для учасників судового провадження, так і для самих суддів усіх інстанцій, про що неодноразово наголошувалось окремими суддями Великої Палати Верховного Суду.

Законодавець, запроваджуючи такі фільтри доступу до суду касаційної інстанції, оминає вказану проблематику та покладає її вирішення «на плечі» самої судової системи та професійної юридичної спільноти. Як ідеї вирішення цієї проблеми пропонується запровадження інституту «пілотного рішення», єдиного обов'язкового стандарту до судового рішення, розширення можливостей Єдиного державного реєстру судових рішень. Проте без належного законодавчого регулювання цих питань ефективність їх запровадження залишиться на низькому рівні.

Як уже зазначалось вище, однією з підстав касаційного оскарження може бути необхідність відступлення від існуючого правового висновку Верховного Суду щодо застосування норми права у подібних правовідносинах та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні.

При цьому вказана підстава не уточнює, про який саме висновок

Верховного Суду іде мова, з чого слідує, що підставою для перегляду рішення в касаційному порядку може бути як необхідність відступлення від висновку, викладеного в рішенні Верховного Суду, винесеному у складі колегії, палати чи об'єднаної палати, так і Великої Палати Верховного Суду.

У розрізі запропонованих змін необхідно звернути увагу на положення процесуальних кодексів, які регламентують підстави для передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду. Зокрема, положення ч. 2 ст. 302 ГПК України (тотожні положення передбачені ч. 2 ст. 403 ЦПК України та ч. 2 ст. 346 КАС України) передбачають право суду передати справу на розгляд об'єднаної палати у випадку виникнення необхідності відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів з іншої палати або у складі іншої палати чи об'єднаної палати.

У свою чергу, відповідно до ч. 3 ст. 403 ГПК України (тотожні положення передбачені ч. 3 ст. 403 ЦПК України та ч. 3 ст. 346 КАС України) суд передає справу на розгляд Великої Палати у випадку необхідності відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеному в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду.

З аналізу вищевикладеного вбачається, що запропонована Законом підстава для касаційного перегляду рішень судів, яка полягає у необхідності відступу від правового висновку Верховного Суду щодо застосування норми права у

подібних правовідносинах згідно з чинними процесуальними кодексами, є самостійною підставою для передачі справи на розгляд Об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду залежно від складу суду, від висновків яких виникає необхідність відступити.

Таким чином, запропонована Законом підстава для прийняття касаційної скарги до провадження фактично звужує межі розгляду скарги касаційним судом до дослідження питання про необхідність відступу від раніше ухвалених висновків Верховного Суду, а у випадку виявлення такої необхідності до вчинення дій щодо передачі такої справи на розгляд Об'єднаної палати або Великої Палати. У такому випадку роль касаційного суду зводиться лише до відкриття касаційного провадження та передачі справи на розгляд Об'єднаної палати чи Великої Палати, яка буде здійснювати розгляд касаційної скарги.

Вказаний механізм не призводить до розвантаження касаційної інстанції, адже касаційний суд у складі колегії, вирішуючи питання про наявність чи відсутність підстав для відступу від висновків Верховного Суду, повинен повно та всебічно дослідити матеріали справи і лише, виявивши підстави, передати справу на розгляд Об'єднаної палати чи Великої Палати. Тобто, хоча роль касаційного суду у складі колегії в даному випадку є досить формальною та зводиться лише до відкриття касаційного провадження, при вирішенні питання про відкриття провадження суд фактично має розглянути справу повністю.

Враховуючи, що питання необхідності відступу від висновків Верховного Суду вирішується на стадії відкриття касаційного про-

вадження, запропонований механізм фактично звужує права інших учасників процесу надати доводи та заперечення щодо необхідності такого відступлення.

Не виправдовують запропоновані Законом «фільтри» і мету, заради якої вони вводились, а саме – розвантаження касаційного суду. Зокрема, відповідно до вказаних «фільтрів», касаційний суд на стадії відкриття провадження тепер повинен всебічно дослідити наявність чи відсутність підстав для відкриття касаційного провадження.

Вирішуючи питання про відкриття провадження, суд фактично повинен буде розглянути всю справу повністю, щоб визначити, чи необхідно під час її розгляду застосовувати той чи інший висновок Верховного Суду, або ж відступити від такого висновку, або дослідити питання відсутності висновку Верховного Суду з приводу кон-

кретного питання. Так, навіть у випадку прийняття Верховним Судом рішення про відмову у відкритті касаційного провадження така відмова не буде формальною, а повинна містити належне обґрунтування на основі повного та всебічного розгляду справи, що, в свою чергу, жодним чином не зменшує завантаженість Верховного Суду, а лише впливає на назву документа, який приймає суд за наслідками розгляду справи. ■

кретного питання. Так, навіть у випадку прийняття Верховним Судом рішення про відмову у відкритті касаційного провадження така відмова не буде формальною, а повинна містити належне обґрунтування на основі повного та всебічного розгляду справи, що, в свою чергу, жодним чином не зменшує завантаженість Верховного Суду, а лише впливає на назву документа, який приймає суд за наслідками розгляду справи. ■

КРУГЛИЙ СТІЛ НА ТЕМУ «ЗМІНИ В СІМЕЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ»

У ПРЕС-ЦЕНТРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ ЖУРНАЛІСТІВ УКРАЇНИ 20 ЛЮТОГО 2020 РОКУ ВІДБУВСЯ КРУГЛИЙ СТІЛ НА ТЕМУ «ЗМІНИ В СІМЕЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ».

До обговорення змін у сімейно-му праві долучились:

• **Володимир Вовк** – заступник директора Департаменту забезпечення прав дітей та оздоровлення.

• **Любовь Солодухіна** – державний експерт експертної групи з питань інтегрованих соціальних послуг сім'ям Директорату соціальних послуг та інтеграції.

• **Юрій Молоканов** – заступник керівника секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань сім'ї та молодіжної політики.

• **Наталія Мельничук** – головний спеціаліст секретаріату комітету з питань гуманітарної та цифрової політики – головний спеціаліст секретаріату комітету з питань гуманітарної та цифрової політики.

• **Наталія Грінберг та Андрій Беспалий** – помічники народного депутата України **Тетяни Рябухи**.

Велику увагу учасники круглого столу приділили проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння формуванню відповідального батьківства», від-

повідно до якого законотворці пропонують, що, у разі укладення між батьками договору про сплату аліментів, подружжя, яке має дітей, може розірвати шлюб, звернувшись з відповідною заявою до органу державної реєстрації актів цивільного стану. Також була озвучена пропозиція комплексного розгляду позову про розірвання шлюбу, де суд в одній справі може вирішити три основних питання:

- 1) розірвання шлюбу;
- 2) визначення місця проживання дитини;
- 3) стягнення аліментів.

Дискутували з приводу й інших питань, які висвітлюються у проекті Закону.

Директорат соціальних послуг та інтеграції Міністерства соціальної політики України пропонує долучитись до розробки проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння формуванню відповідального батьківства».

Дякуємо всім, хто долучився до нашого заходу!

Пропонуємо переглянути запис заходу за посиланням <https://www.facebook.com/vlasiuk.kateryna/videos/615820332575824> ■